

De maagd van Rosendael

Van Lydia Rood verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos *uitgevers*

De dochter van de zeemeermin
Turkenliefje

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Lydia Rood

De maagd van
Rosendael

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 5844 9

© 2023 Lydia Rood

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Shelley Richmond/Trevillion Images

Foto auteur © Ruud Pos

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Ter herinnering aan het parallelle universum
waarin Lois de tante was van Spruit

O zoontje in me, o woord ongeschreven,
O vleeschlooze, o kon ik u baren -
Den nood van ongeboren leven
Wreekt gij met dit verwijtend staren.

Martinus Nijhoff, 'Het steenen kindje'

Woord vooraf

Dit verhaal gaat over een jonge vrouw die zonder het te willen midden in de heftige strijd om de macht in Noordwest-Europa belandde: Marie. Een Franse jonkvrouw, niet meer zo heel jong, belezen en welopgevoed, werd in het begin van de vijftiende eeuw een pion voor hoge heren die elkaar het licht in de ogen niet gunden. Hersens of niet, haar enige taak was de dynastie van haar echtgenoot te waarborgen. De toekomst van Gelre hing af van Maries vermogen om een mannelijke nakomeling voort te brengen; de essentie van haar leven trok zich samen in haar baarmoeder.

Het is daarom geen geschikte leesstof voor mannen die al niet eens tegen maandverbandreclames kunnen.

In de middeleeuwen was het gebruikelijk dat mensen van gelijke stand met elkaar trouwden. Dat gold ook voor vorstenhuizen; hoe hoger de adel, hoe meer het erop aankwam. Een van de belangrijkste middelen om het machtsevenwicht te bewaren, of om de macht van een heerser uit te breiden, was de huwelijkspolitiek. Vorstenhuizen en adellijke geslachten waren daarom verknoopt als een rattenkoning; talloze bloedlijnen en huwelijksbanden kruisten elkaar. Neven huwden nichten – de vereiste toestemming van de paus werd grif gegeven. Achterneven en -nichten, die geregeld twee of meer voorouders deelden, gingen net zo makkelijk huwelijken aan. In later tijden trouwde geld met geld, maar in de middeleeuwen ging het om grondbezit, want dat genereerde inkomsten. Land trouwde land.

Reinald IV, hertog van Gulik en Gelre, nam in 1405 een meisje van hoge adel als vrouw. Ze was aan moederszijde gelieerd aan de koning van Frankrijk. Haar vader was Jean VI d'Harcourt, een Normandische graaf en een gewezen strijdmaker van de Franse koning.

Hertog Reinald was in 1402 zijn broer Wilhelm opgevolgd. Het hertogdom Gulik (of Jülich, in het tegenwoordige Duitsland) was hun erfdeel van vaderszijde. Gelre, dat zich uitstreckte van Hattem tot Roermond, werd hun bezit dankzij hun moeder, Maria van Gelre. Zij had die erfenis uit het vuur gesleept na een verbeterde strijd met de aanhangers van haar zus: de Eerste Gelderse Successieoorlog (1371-1379).

Gelre functioneerde in de praktijk als een zelfstandig land, hoewel het hertogdom in naam deel uitmaakte van het Heilige Roomse Rijk. De koningen van dat rijk werden door zogenoemde keurvorsten gekozen uit afwisselende vorstenhuizen, zodat er geen zekerheid bestond over de opvolgers. In Gelre, waar de hertogtitel erfelijk was, lag dat anders.

Maria van Gelre had haar zoontje Wilhelm al jong gekoppeld aan de verloofde van haar overleden halfbroer, waarmee ze zijn kansen voor de opvolging vergrootte. Wilhelm werd na de opvolgingsstrijd in 1377 inderdaad hertog van Gelre en na de dood van zijn vader in 1393 ook van Gulik. Hij was een ijzervreter; hij verdiende zijn sporen in oorlogen tegen de heidenen in Oost-Europa, voerde strijd tegen Engeland aan de zijde van Frankrijk en stierf nog voor hij veertig was – overigens gewoon in zijn bed. Zijn broer Reinald moest hem onverhoeds opvolgen als hertog van Gelre en Gulik.

Wilhelm had voor zijn dood onderhandelingen geopend over een gunstig huwelijk voor zijn broer. Hij had zelf geen nakomelingen – zijn vrouw, een dochter van Albrecht van Beieren, graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen, was in 1400 overleden – en erfgenamen waren onontbeerlijk voor de dynastie. Marie kreeg een fikse bruidsschat mee, een teken dat Frankrijk veel waarde hechtte aan de verbintenis.

Marie d'Harcourt was de tweede keus. Ze werd uitgehuwelijkt door haar neef Louis d'Orléans, de broer van de Franse koning Charles VI. Eerder was Louis van plan geweest een nichtje van zijn Italiaanse vrouw aan Reinald te koppelen, maar dat ketste af. De verbintenis van zijn eigen nichtje Marie met Reinald – en de resulterende band met Gelre – waren een wapen in de strijd tussen de Franse kroon aan de ene kant en de hertogen van Bourgondië aan de andere kant. Dit waren een oom en neven van Charles en Louis, maar zij aasden op de macht. Door het Westers Schisma (1378-1417) waren er twee en zelfs even drie pausen, waardoor pauselijk gezag ontbrak. Ook de kroon was zwak: koning Charles leed aan wanen, hij had bijvoorbeeld periodes dat hij dacht dat hij van glas was. Zijn gekte was aan het licht gekomen na een uit de hand gelopen feest. Sindsdien stond hij onder toezicht van een raad, waarin de Bourgondische familieleden, naast Louis d'Orléans en hun oom Jean de Berry, zitting hadden. (Krankzinnigheid was overigens met al die inteelt geen zeldzaam verschijnsel aan de vorstenhoven van Europa.) Het gebrek aan een stabiel gezag maakte dat de Bourgondiërs – zelf immers familie van de koning – hun kans roken om de macht aan zich te trekken.

De zonen van de vorige hertog van Bourgondië, de pas overleden Filips de Stoute, hadden van moederszijde belangen in Luxemburg, Brabant, Limburg en Vlaanderen geërfd. Niet zo gek dus dat ze loerden op Gelre; het zou hun gebieden aaneensmeden tot een machtig rijk. De jongste broer, Antoine de Bourgogne, werd klaargestoomd om hertog van Brabant te worden, wat in 1406 ook gebeurde. Daarmee werd de Bourgondiër een directe buurman van hertog Reinald. Dat Gelre steun kon gebruiken van de Franse kroon, vertegenwoordigd door Louis d'Orléans, was dus duidelijk. De nieuwe hertogin, Marie, was degene die het verbond symboliseerde. Haar eventuele zonen zouden het machtsevenwicht garanderen en ervoor zorgen dat Gelre veilig was voor de grijpgrage handen van de Bourgondiërs.

Intussen was er meer naar het westen ook van alles aan de hand. De schoonvader van Reinalds broer Wilhelm, Albrecht van Beieren, was graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen. Hij werd het doelwit

van de opstandige edelen die zich Kabeljauwen noemden. De Hoekse en Kabeljauwse twisten (1350-1490) waren een langgerekte oorlog – eigenlijk een eindeloze reeks conflicten – waar geen touw aan vast te knopen viel. In feite bestreden allerlei edelen elkaar om heel verschillende redenen: om een rivaal een toontje lager te laten zingen, of om territoriaal gewin, uit jaloezie, uit afgunst, uit wraak, omdat ze gelieerd waren aan een gedupeerde, of omdat er een vete heerste tussen hun families...

Graaf Albrecht was een bruggenbouwer; hij drong herhaaldelijk aan op verzoening. Dat die pogingen vergeefs waren, kwam voor een groot deel door Jan van Arkel. Dat was een vriend van graaf Albrecht, maar hij haatte diens zoon, misschien omdat die gaandeweg meer invloed won aan het Hollandse hof dan hijzelf.

Toen Albrechts zoon Willem van Oostervant in 1404 de nieuwe graaf van Holland werd, pakte die het anders aan. Hij bestreed Jan van Arkel, die zijn domicilie had in Gorkum (Gorinchem), letterlijk te vuur en te zwaard, zij aan zij met de bisschop van het Sticht (het tegenwoordige Utrecht), die gebiedsuitbreiding naar het zuiden wel zag zitten. Graaf Willem kon niet vergeten dat Arkel ooit Hollands was geweest en hij rustte niet voor hij het terug had, misschien mede gedreven door zijn persoonlijke antipathie.

Het geval wilde dat Jan van Arkel getrouwd was met de zus van Reinald van Gelre. Die voelde zich dus geroepen om zijn zwager te hulp te komen, en vandaar dat Gelre zich mengde in de Arkelse Oorlog. Het Land van Arkel kon als buffer dienen tussen Gelre, het Sticht en Holland, maar raakte net zo makkelijk in de knel.

Het was werkelijk een potje met pieren. Wilhelm van Gelre was getrouwd geweest met een zus van de Hollandse graaf Willem. Diens andere zus Margaretha was de vrouw van Jean de Bourgogne, bij ons bekend als Jan zonder Vrees. Die was op zijn beurt zowel een neef als de aartsvijand van Louis d'Orléans, de broer van de Franse koning en de bondgenoot van Reinald IV van Gelre. Graaf Willem was ook in het Bourgondische huis ingetrouwd. Door die allianties was het volkomen natuurlijk dat hertog Reinald en graaf Willem elkaars vijanden waren. Gelre en het machtige Holland botsten op elkaar in het nietige Arkel.

In het oosten lag het al even gecompliceerd. De kaart toonde een lappendeken van hertogdommetjes en graafschappen. Kleef bevocht Gelre in de Liemers, het grensgebied waarin kleine leengoederen telkens in andere handen overgingen. De graaf, later de hertog van Kleef, had een Bourgondische getrouwd, een dochter van Jan zonder Vrees en dus een oomzeggertje van de Hollandse graaf Willem. Hun huwelijk was vooral een politieke zet en was nog niet in daden omgezet omdat het meisje nog zo jong was. Kleefs buurman in het zuiden, het hertogdom Berg ten oosten van Gulik (Jülich), was Reinald dan weer goedgezind, ook omdat de vorsten familie van elkaar waren. Daartussenin, langs de linkeroever van de Rijn, lag nog het machtige aartsbisdom Keulen, dat een dikke vinger in de pap had in Rome.

Marie, de nieuwe hertogin van Gelre, moest zich te midden van al die belangen staande zien te houden. Een van haar hofdames was Maria van Arkel, dochter van Jan en nichtje van hertog Reinald, en dus ook gevangen in de vele conflicten die zich niet alleen op het politieke toneel, maar ook en vooral in de familie afspeelden. Zij is degene die dit verhaal vertelt: een jonkvrouw die voorzag dat ook zij door te trouwen een alliantie moest smeden. De lezer die het einde van deze summiere inleiding heeft gehaald, wil het haar wel vergeven dat ze de gebeurtenissen buiten de muren van slot Rosendael hier en daar wat simplistisch weergeeft.

Hoewel de hertogen veel reisden en geregeld verbleven op andere residenties, hadden Reinald en Marie in de eerste jaren van hun huwelijk een voorliefde voor slot Rosendael, dat centraal lag, comfortabel was en waar goed te jagen viel. Van het middeleeuwse complex is niet veel over, maar de woontoren staat er nog. Het is het kasteel van mijn jeugd: op de vijver eromheen heb ik leren schaatsen en met mijn broers struinde ik rond in de omringende bossen. Vandaar dat een groot deel van het verhaal zich daar afspeelt.

Achter in dit boek is een lijst opgenomen van alle personages; afgezien van een enkele ondergeschikten hebben ze allemaal echt geleefd. Wat ze gedacht en gezegd hebben is niet meer te achterhalen; dat heb ik naar eigen inzicht ingevuld.

DEEL I

I405-I407

De leeuw en de hermelijn

Het was een slecht begin: ze stapte met haar sierlijke Parijse schoentje vol in de modder. De knecht was net te laat; hij had de trippen klaargehouden, maar schoof de houten overschoen niet op tijd over haar voet. Ze was onverwacht vlug uit de draagstoel geglipt, als een kind of een klein diertje. Heel even schoot er iets van verbazing over haar gezicht toen ze bijna uitgleed in de drab; toen maakte ze er gauw een glimlach van. Ze wimpelde de rood aangelopen knecht af – haar tootschoenen waren nu toch al verknoeid – en glibberde ondersteund door keukenmeester Otken manhaftig door de modder langs de beek, over de brug naar de oprijlaan, waar wij haar stonden op te wachten. Marie d’Harcourt, de nieuwe hertogin van Gelre en Gulik, gravin van Zutphen. Klein en tenger, maar zeer aanwezig.

Toen al had ze mij voor zich gewonnen. Deze hoog-adellijke dame betrad haar residentie dus liever met bemodderde schoenen dan een knecht terecht te wijzen. Als haar eerste woorden een reprimande waren geweest, zouden de slotbewoners dat nooit vergeten. Ik wist niet hoe het aan het Franse hof toeging, maar bij ons waren de tijden aan het veranderen. Een hoge geboorte was niet meer genoeg, je moest de mensen voor je weten te winnen.

De hertogin bewoog mooi. Ze schreed niet en ze trippelde ook niet; het was iets ertussenin, een loopje dat ik nooit eerder had gezien, kordaat en toch elegant, beheerst maar energiek. Ze stond stil en keek om zich heen; met haar gestrekte hals deed ze me denken aan een hermelijn op de uitkijk. Ik vroeg me af of ze met dat tengere

lijffe wel in staat was om de nakomelingen van mijn oom Reinald op de wereld te zetten. Je zou denken dat ze zou scheuren of breken in het kraambed.

Wolken joegen schaduwen over haar kledij, die bij de kleinste beweging wisselde van kleur. Zijde, dacht ik, meer berekend op vertoon dan op het weer. Het was gelukkig net tussen twee buien in; het regende al maanden bijna zonder ophouden en zelfs dit mooie dal, hoe groen ook, leek troosteloos onder de grauwe lucht. Ik schaamde me een beetje voor de plassen en de modder; ik meende dat het in Parijs wel nooit zo zou regenen.

Ze glimlachte naar moeder Lijsken, de oudste onder de huisbedienden, en begroette huismeester Bonynck met een enkel woord. Toen stapte ze recht op de rentmeester af – knap hoe ze hem er meteen uitpikte. Ze stond vlak bij me, en toch had ik moeite haar Frans te verstaan.

‘Aankename kennies te makeng.’

De rentmeester boog. ‘Sta me toe u te begeleiden.’ Hij gaf de knecht een wenk, die alsnog de trippen over haar bemodderde schoenen schoof.

‘Arteliek danke.’

Pas op dat moment kreeg ik door dat ze onze taal sprak; ik grinnikte zachtjes. Hoe had ze dat in de gauwigheid geleerd? Ze was pas een paar dagen in onze streken.

Misschien door mijn ongepaste gegrinnik viel haar oog op mij. ‘Ah! U moet de jonkvrouw van Arkel zijn. Blij u te ontmoeten, freule.’ Afgezien van het accent was de begroeting onberispelijk; misschien had ze die uit haar hoofd geleerd.

Met een warm hoofd stapte ik naar voren, tegelijk met jonkvrouw Mieke en de derde hofdame, Alverade. De laatste was speciaal aangekomen voor Marie; ikzelf woonde als familielid al langer aan het hof en jonkvrouw Mieke was een soort meubelstuk. Zoals tevoren afgesproken deed ik een extra stap – ik was de enige van ons drieën die acceptabel Frans sprak. Ik maakte het voorgeschreven kniksje en mompelde: ‘Enchantée.’ Het klonk raar nu zij ons aansprak in de landstaal.

‘Mijn naamgenote, is het niet? Marie?’

‘Maria. Mijn familie noemt me Mia.’

Ze knikte en pakte me bij de hand. ‘Blijft u aan mijn zijde alstublieft, freule Mia. Uw goede Frans zal me helpen als ik uw landgenoten niet begrijp.’

Zo kwam het dat ik, en niet de kamenier die ze had meegebracht, een halve pas achter haar liep toen mijn oom Reinald haar in het oog kreeg. Hij stond zijn vrouw op de binnenplaats op te wachten, omringd door zijn gevolg. Met grote passen liep hij op ons toe, terwijl de rentmeester en zijn andere getrouwen hun plaatsen innamen in de erehaag. Reinalds blik gleed van Maries gezicht langs haar kunstmatig bolle, maar smalle buikpartij naar de besmeurde zoom van haar kleed en haar moddergrijze tootschoenen – en hij schoot in de lach. ‘Zo, mijn dame had haast! Wat vleiend dat u zo door de modder naar mij toe bent gesneld in uw ongeduld mij weer te zien.’ Hij keek even opzij naar de rentmeester, die een glimlach verborg.

Ik schaamde me voor mijn oom. Misschien verwachtte hij niet dat Marie hem zou begrijpen. Maar mijn nieuwe vrouwe glimlachte en riposteerde: ‘Ik verheug me er inderdaad op u beter te leren kennen, mijn heer. Maar ongeduld behoort niet tot mijn slechte eiken... karaktertrekken.’

‘Wel tot de mijne,’ zei Reinald. ‘Dus dan passen we mooi bij elkaar. U kunt me bijshaven.’

Van opzij zag ik haar even fronsen. Van ergernis? Of uit teleurstelling? Marie d’Harcourt was gewend aan hoffelijkheid, dat moest wel; ze had aan het Franse hof verkeerd, ze was zelfs de nicht van de koning. Daarbij was ze op haar petieterige manier mooi. Reinald had natuurlijk moeten antwoorden dat zij onmogelijk slechte eigenschappen kon hebben.

Maar Reinald was nou eenmaal Reinald. Hoofse manieren vond hij tijdverspilling, een gezelschapsspel voor dichtertjes en sodomieten. Zo praatte hij; mijn oom was als tweede zoon niet klaargestoomd voor de vorstenrol. Hij nam het leven – en zijn eigen beloften – luchtig op, dat wist ik al sinds ik klein was. Eens had hij mijn broer bij het schaken laten winnen; de inzet was een jonge jachthond, maar die kwam nooit. Willem en ik zijn daar nog maanden verbolgen over geweest; wij hadden ons er enorm op verheugd. Dat stond me nog

bij toen ik na het overlijden van mijn moeder naar het Gelderse hof moest. Ik sloot me op in mijn kamer op ons kasteel in Gorkum en weigerde eruit te komen. Dat verloor ik natuurlijk; bij mijn koppige vader had ik niets in te brengen.

Reinald boog zich over Maries hand, hoffelijk genoeg, en haar frons verdween. Later, toen Marie en ik vriendinnen waren geworden, vertelde ze me dat ze Reinald bij de begroeting op Rosendael gewoon niet had verstaan. Getweeën liepen ze naar de ingang van het slot, nog steeds tussen twee rijen slotbewoners, de rentmeester, lagere edelen, ministerialen en afgezanten van de steden. Een ongelijk paar: Maries schouder raakte Reinalds arm maar net boven de elleboog. Hij met zijn lome, bijna luie pas, op die benen die kort lijken, vervormd door het vele paardrijden. Zij vlug en licht. Een leeuw en een hermelijntje.

Op de trap waren degenen met het hoogste aanzien verzameld: de hofmeester, andere ridders en raadslieden, en helemaal bovenaan de heraut en de hofmaarschalk. Mijn broer, een van Reinalds meest vertrouwde raadslieden, was afwezig; hij probeerde in Gorkum zijn eigen zaken op orde te krijgen. Ridder Johan, de hofmeester, deed een stap naar voren toen Reinald hem wenkte.

‘Mijn rechterhand,’ zei Reinald. ‘Zonder Van Wyenhorst ben ik nergens. Ik kan alles aan hem overlaten, en als u verstandig bent, mijn vrouw, doet u dat ook.’

Ridder Johan boog; Marie reikte hem haar hand om te tonen dat ze zijn hoge rang op waarde schatte. Ik prentte me haar gebaren in: zo elegant, zo beminnelijk, zonder in minzaamheid te vervallen. Over vijf jaar, als ik zo oud was als zij nu, wilde ik ook zo zijn. Mijn broer Willem zei altijd dat ik me bewoog als een slagersleerling; dat moest ik als eerste afleren.

Reinald trok haar ongeduldig mee.

‘Laat die Parijse fratsen nou maar. Ik heb honger.’

‘Hij mag haar niet,’ hoorde ik in het voorbijgaan een kinderstem zeggen; ik herkende Wimme van negen – Willem van Gulik. Gedurende mijn eerste jaren aan het hof had ik hem aangezien voor een jonger neefje of achterneefje. Naarmate ik ouder werd, had ik stukje bij beetje begrepen dat Wimme een zoon van Reinald was, een bas-